

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή κάθε βιβλίου μοιάζει, στο ξεκίνημά της, με ένα ταξίδι με άγνωστο ακόμα προορισμό. Η γοητεία αυτού του άγνωστου για μένα προορισμού, ήταν που με παρώθησε να ξεκινήσω το ταξίδι. Το έναυσμα για να περιηγηθώ στο χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας, το χρωστώ στον Καθηγητή Αστικού Δικαίου του Πανεπιστημίου του Bochum, Karl Riesenhuber. Με δική του προτροπή παρακολούθησα το Μάρτιο 2012 επιστημονικό συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Internationale Gesellschaft für Urheberrecht, INTERGU), που έλαβε χώρα στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου υπό την επιστημονική διεύθυνση του ίδιου και του Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Μονάχου, Thomas Ackermann με θέμα «Το εύλογο μέτρο στο δίκαιο του δημιουργού» (Die Angemessenheit im Urheberrecht). Στο πλαίσιο αυτού του συνεδρίου είχα την ευκαιρία να γνωρίσω επιστήμονες, που έχουν αφιερωθεί στη μελέτη ζητημάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, και ήταν πρόθυμοι να με εισαγάγουν στο νέο κόσμο, όπως ο Καθηγητής Adolf Dietz και η Καθηγήτρια Silke von Lewinski, επιστημονικοί συνεργάτες του ερευνητικού ινστιτούτου Max-Planck-Institut für Innovation und Wettbewerb με έδρα το Μόναχο, τους οποίους από τη θέση αυτή αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω.

Στην πορεία του ταξιδιού αυτού με συνόδευσαν εκτός από τον Καθηγητή Karl Riesenhuber, ο Καθηγητής και Διευθυντής του Max-Planck-Institut für Innovation und Wettbewerb, Reto Hilty και ο Διαχειριστής του γερμανικού Οργανισμού Συλλογικής Διαχείρισης Συγγενικών Δικαιωμάτων GVL, με έδρα το Βερολίνο, ΔΝ Tilo Gerlach, τους οποίους θερμά ευχαριστώ για τη συνοδοιπορία. Ιδιαίτερες ευχαριστίες όμως προσήκουν σε όλους τους συνεργάτες της Βιβλιοθήκης του Max-Planck-Institut für Innovation und Wettbewerb, και ιδιαιτέρως στην κ. Annika Dolabdjian και τον κ. Ludwig Rickert, οι οποίοι με την αμέριστη συνδρομή και προθυμία τους αποτελούσαν πάντα τον κύριο λόγο επίσκεψής μου στη Βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου.

Αλλά και η συμβολή των Ελλήνων δασκάλων μου και συναδέλφων μου υπήρξε, όπως πάντα, πολύτιμη. Ευχαριστώ ιδιαιτέρως τον Καθηγητή Φίλιππο Δωρή, που βρίσκει πάντα χρόνο να με καθοδηγεί, την Καθηγήτρια Ιουλία Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, που είχε την προθυμία να ελέγξει τη συγγραφή του πρώτου υποκεφαλαίου για την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, την Καθηγήτρια Διονυσία Καλλινίκου, που με στήριξε με τη διακριτική και συνάμα καιρία παρουσία της σε όλη τη διάρκεια της συγγραφής, την Καθηγήτρια Καλλιόπη Χριστακάκου-Φωτιάδη, που έτεινε πάντα ευ-

Η δημόσια παρουσίαση του έργου

ήκοον ούς στις ατελείωτες ώρες συζήτησης των προβληματισμών μου και τον MJur (Οχοη) κ. Ευάγγελο Βεγίρη, για την αποφασιστική συνδρομή του στα ζητήματα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου της παρούσας μελέτης. Ευχαριστίες αισθάνομαι την ανάγκη να απευθύνω ανεξαιρέτως σε όλους τους συναδέλφους μου στον Τομέα Α΄ Ιδιωτικού Δικαίου της Νομικής Σχολής Αθηνών, γιατί αυτοί, μαζί με τους φοιτητές μας, συνεχίζουν να με παρακινούν και να με ενισχύουν να γίνομαι σοφότερη.

Στο τέλος του ταξιδιού, αν ευτυχήσει να έχει τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή των συνεργατών του εκδοτικού οίκου που επιμελούνται την άρτια έκδοση του βιβλίου. Νομίζω ότι και εδώ υπήρξα τυχερή. Θερμές ευχαριστίες στις κ.κ. Κέλλυ Νεζερίτη και Διαμάντω Χαλβατζόγλου, άξιες συνεργάτιδες του εκδοτικού οίκου Δίκαιο & Οικονομία, αλλά και στον ίδιο τον κ. Πάνο Σάκκουλα για την εμπιστοσύνη του και τη στήριξη του έργου αυτού.

Κηφισιά, 25 Μαρτίου 2015

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η δημόσια παρουσίαση του έργου. Ο όρος αυτός, ο οποίος ανευρίσκεται στο άρθρο 3 παρ. 2 του ν. 2121/1993 και στο άρθρο 15 παρ. 2 του γερμανικού νόμου περί του δικαιώματος του δημιουργού (UrhG), προτιμήθηκε λόγω της ευρύτητάς του και –στο μέτρο αυτό– της προσφορότητάς του να στεγάσει *κάθε* εξουσία άυλης παρουσίασης του έργου στο κοινό. Υπό την έννοια αυτή υπάγονται έτσι τόσο οι αποσπασματικές εξουσίες δημόσιας εκτέλεσης και δημόσιας μετάδοσης της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης, όσο και η εξουσία παρουσίασης του έργου και κατ' αίτηση διάθεσής του στο κοινό του άρθρου 8 της Συνθήκης του ΠΟΔΙ για την πνευματική ιδιοκτησία. Εξάλλου στην έννοια αυτή εμπεριέχονται και οι κατ' ιδίαν περιουσιακές εξουσίες της δημόσιας εκτέλεσης, δημόσιας μετάδοσης και παρουσίασης του έργου στο κοινό του άρθρου 3 παρ. 1 του ν. 2121/1993, καθώς και οι ενδεικτικά αναφερόμενες στο άρθρο 15 παρ. 2 UrhG κατ' ιδίαν εξουσίες δημόσιας παρουσίασης του έργου.

Ακριβώς επειδή η δημόσια παρουσίαση του έργου, σε κάθε ειδικότερη έκφασή της, συνιστά περιουσιακή εξουσία του δημιουργού, εξουσία δηλαδή που απορρέει από το ενιαίο και καθολικό δικαίωμά του πάνω στο έργο του, κρίθηκε αναγκαία η ιστορική αναδρομή στη γένεση και εξέλιξη του δικαιώματος αυτού από την ελληνο-ρωμαϊκή αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Η παρακολούθηση της ιστορικής διαδρομής του δικαιώματος κατέδειξε ως ρίζες καταβολής του, την κυριότητα και την προσωπικότητα. Ενώ ο Αγγλικός και Γαλλικός Διαφωτισμός επικεντρώθηκαν στην *ιδιοκτησιακή* φύση του δικαιώματος, οι εκπρόσωποι του γερμανικού ιδεαλισμού είναι αυτοί που θα φέρουν και πάλι στο φως την ηθική χροιά του δικαιώματος, που απορρέει από την *προσωπικότητα* του δημιουργού. Ιστορικά σημαντική είναι η συμβολή της γερμανικής επιστήμης του 19^{ου} αιώνα, η οποία προσδιόρισε ότι αντικείμενο του δικαιώματος του δημιουργού είναι ένα *άυλο αγαθό*, το έργο του, το οποίο ενώ με την εξωτερική του αποτελείται από την προσωπικότητά του, παραμένει εντούτοις αενάως συνδεδεμένο με αυτήν καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του δημιουργού. Το πρώτο κεφάλαιο της μελέτης αυτής ολοκληρώνεται με την άντληση συμπερασμάτων ως προς τη φύση του δικαιώματος του δημιουργού στην ελληνική έννομη τάξη. Πρόκειται για ένα *ενιαίο, μικτό δικαίωμα, απόλυτο* –και όχι όπως μάλλον εσφαλμένα αναφέρεται αποκλειστικό– και *καθολικό*. Ως *καθολικό* δικαίωμα περιλαμβάνει κάθε δυνατή εξουσία πάνω στο άυλο αγαθό, το έργο, παρούσα ή μελλοντική, εφόσον δεν

Η δημόσια παρουσίαση του έργου

αποκλείεται ή περιορίζεται από το νόμο, και δεν εξαντλείται στις ενδεικτικά απαριθμούμενες στο νόμο ηθικές και περιουσιακές εξουσίες.

Ακολούθως, στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η διεθνής διάσταση της δημόσιας παρουσίασης του έργου. Η ανάγκη διεθνούς προστασίας των δημιουργών, η οποία απορρέει από το γεγονός ότι το έργο, ως άυλο αγαθό, προορίζεται για έναν παγκόσμιο κύκλο αποδεκτών, οδήγησε στην αποσπασματική καθιέρωση ορισμένων *ελάχιστων δικαιωμάτων* υπέρ των δημιουργών στο πλαίσιο της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης και της Συνθήκης του ΠΟΔΙ για την πνευματική ιδιοκτησία. Παρά το ότι σκοπός αυτών των Διεθνών Συνθηκών είναι να ρυθμίσουν *διεθνείς έννομες σχέσεις*, που συνδέονται με περισσότερα συμβαλλόμενα κράτη των Συνθηκών, και όχι να αναμιχθούν στην προστασία των ημεδαπών δημιουργών εντός της χώρας υπηκοότητάς τους ή στην προστασία των δημιουργών ημεδαπών έργων εντός της χώρας πρώτης δημοσίευσης των έργων τους, η σημασία των Συνθηκών αυτών και για την ενωσιακή και εθνική νομοθεσία είναι αποφασιστική. Επιχειρείται έτσι η ανάδειξη των θεμελιωδών αρχών των δύο Διεθνών Συνθηκών και της στενής συνάφειας μεταξύ τους, προκειμένου να φωτισθούν οι ειδικότερες εξουσίες της δημόσιας παράστασης/εκτέλεσης/απαγγελίας και δημόσιας μετάδοσης του έργου υπό το καθεστώς της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης, καθώς και οι συμπληρωματικές προς τη δημόσια μετάδοση εξουσίες της παρουσίασης και κατ' αίτηση διάθεσης του έργου στο κοινό, που περιλαμβάνονται στη Συνθήκη του ΠΟΔΙ για την πνευματική ιδιοκτησία.

Αντίθετα με τους συντάκτες των Διεθνών Συνθηκών, ο ενωσιακός νομοθέτης δεν προέβη, παρά τη σχετική υποχρέωσή του, στην εναρμόνιση της εξουσίας δημόσιας εκτέλεσης του έργου. Το άρθρο 3 παρ. 1 της Οδηγίας 2001/29/EK εισάγει υπό τον όρο «παρουσίαση στο κοινό» μια περιεκτική εξουσία που εκτείνεται σε *κάθε* τρόπο μετάδοσης ή αναμετάδοσης του έργου στο κοινό, αρκεί το κοινό να βρίσκεται σε τόπο διαφορετικό του τόπου προέλευσης της μετάδοσης. Αντιστοίχως στην εξουσία αυτή συγκαταλέγεται και η *νέα* εξουσία κατ' αίτηση διάθεσης του έργου στο κοινό, όπου ως κρίσιμη πράξη εκμετάλλευσης εξάιρείται η *ανάρτηση* του περιεχομένου του έργου στο διαδίκτυο ή σε άλλα δίκτυα επικοινωνίας προς ατομική ανάκτηση από μέλη του κοινού. Λόγω της σύλληψης της εξουσίας δημόσιας παρουσίασης του έργου ως περιουσιακής εξουσίας, απορρέουσας από το ενιαίο δικαίωμα του δημιουργού, ο Γερμανός νομοθέτης παραθέτει σε έναν ενδεικτικό κατάλογο μεμονωμένες εξουσίες δημόσιας εκτέλεσης, αλλά και δημόσιας μετάδοσης του έργου, οι οποίες διακρίνονται ωστόσο από έντονα *περιπτωσιολογικό* χαρακτήρα. Αντίθετα ο Έλληνας νομοθέτης αντιλαμβάνεται τη δημόσια εκτέλεση και δημόσια μετάδοση ως *αόριστες νομικές έννοιες*, ικανές να στεγάσουν πληθώρα υφιστάμενων ή μελλοντικών μορφών παρουσίασης του έργου στο κοινό. Η έννοια του *κοινού*, η οποία δεν προσδιορίζεται ειδικότερα στην Οδηγία 2001/29/EK, φαίνεται να ταυτίζεται στη γερμανική και ελλη-

νική έννομη τάξη. Κοινό είναι το σύνολο των δυνητικών αποδεκτών, για τους οποίους *προορίζεται* η παρουσίαση του έργου, εφόσον συντρέχουν δύο κριτήρια: θετικά ένα ποσοτικό κριτήριο, ήτοι η ύπαρξη *περισσότερων* μελών του κοινού ή αντιστοίχως *ενός κύκλου προσώπων*, και αρνητικά ένα ποιοτικό κριτήριο, ήτοι η ανυπαρξία *προσωπικών* ή αντιστοίχως *οικογενειακών ή άμεσα κοινωνικών* σχέσεων μεταξύ των μελών του κοινού. Η συγκριτική επισκόπηση της δημόσιας παρουσίασης του έργου, που επιχειρείται στο τρίτο κεφάλαιο της μελέτης, έχει ως στόχο να αναδείξει κοινά σημεία, αλλά και ιδιαιτερότητες των κατ' *ιδίαν* έννομων τάξεων, με σταθερό προσανατολισμό την ακριβή οριοθέτηση των δύο βασικών κατηγοριών παρουσίασης του έργου, της δημόσιας εκτέλεσης και της δημόσιας μετάδοσης.

Απώτερος σκοπός του τέταρτου και τελευταίου κεφαλαίου της παρούσας μελέτης είναι να συνοψίσει τα πορίσματα της έρευνας, με κεντρικό άξονα την κριτική ανάλυση της νομολογίας του ΔΕΕ σε σχέση με την έννοια της παρουσίασης στο κοινό. Η νομολογιακή διάπλαση της παρουσίασης στο κοινό από το ΔΕΕ υπερβαίνει την εξουσία δημόσιας μετάδοσης και κατ' αίτηση διάθεσης του έργου στο κοινό, όπως αυτή αποτυπώνεται σύμφωνα με το γράμμα, το πνεύμα, αλλά και τη συστηματική ένταξη του άρθρου 3 παρ. 1 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ, ιδωμένου υπό το φως των Διεθνών Συνθηκών, ήτοι της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης και της Συνθήκης του ΠΟΔΙ για την πνευματική ιδιοκτησία. Το ΔΕΕ αντιπαρέρχεται το απαιτούμενο στοιχείο της *απόστασης* μεταξύ του τόπου προέλευσης της μετάδοσης και του τόπου ενδεχόμενης λήψης της, για να συμπεριλάβει υπό τη σκέπη του άρθρου 3 παρ. 1 και γνήσιες εξουσίες έμμεσης δημόσιας εκτέλεσης, όπως η εξουσία παρουσίασης ραδιοτηλεοπτικά μεταδιδόμενων έργων σε χώρους προσιτούς στο κοινό.

Ακόμη το ΔΕΕ επικαλούμενο την ενότητα και συνοχή της ενωσιακής έννομης τάξης, επιχειρεί να προβεί σε *ενιαία ερμηνεία* της πράξης παρουσίασης στο κοινό και στο πλαίσιο του άρθρου 8 παρ. 2 της Οδηγίας 2006/115/ΕΚ. Η εν λόγω πράξη όμως, ερμηνευόμενη υπό το φως της Διεθνούς Σύμβασης Ρώμης και της Συνθήκης του ΠΟΔΙ για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα, μόνο εν μέρει ταυτίζεται με την πράξη της παρουσίασης στο κοινό του άρθρου 3 παρ. 1 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ. Αλλά και κατ' *ιδίαν* προϋποθέσεις που προτάσσει το ΔΕΕ για την κατάφαση της πράξης παρουσίασης, όπως η ύπαρξη *νέου κοινού* ή ο *κερδοσκοπικός* χαρακτήρας της παρουσίασης εκ μέρους του μετερχόμενου την οικεία πράξη εκμετάλλευσης, είναι υπό το φως των Διεθνών Συνθηκών αδιάφορες, και μάλιστα και για τις δύο διακριτές μορφές παρουσίασης: εκείνης του άρθρου 8 παρ. 2 της Οδηγίας 2006/115/ΕΚ και εκείνης του άρθρου 3 παρ. 1 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ. Αδύναμη είναι η επιχειρηματολογία του Δικαστηρίου και σε σχέση με τον εγγύτερο προσδιορισμό του κοινού. Έτσι, ενώ το ΔΕΕ ορθά υπολαμβάνει ότι κρίσιμος είναι ο *προορισμός* του έργου για το κοινό από τον μετερχόμενο την πράξη παρουσίασης και, στο μέτρο αυτό, η παροχή

Η δημόσια παρουσίαση του έργου

δυνατότητας πρόσβασης στο έργο σε ένα ενδεχόμενο κοινό, αδυνατεί να εντοπίσει τα κριτήρια, που επιτελούν γνήσια διακριτική λειτουργία για την οριοθέτηση του κοινού από μια απλώς ιδιωτική ομάδα, όπως θα μπορούσε να είναι π.χ. το κριτήριο της έλλειψης προσωπικών σχέσεων μεταξύ τους.

Αυτά τα ατοπήματα του Δικαστηρίου κατά την προσέγγιση της έννοιας της παρουσίας στο κοινό, δεν θα ήταν δυνατόν να εντοπισθούν χωρίς την προηγούμενη ανάλυση των αντίστοιχων εννοιών της δημόσιας εκτέλεσης και δημόσιας μετάδοσης του έργου υπό το φως των Διεθνών Συνθηκών. Σημαντική όμως είναι και η συμβολή της εθνικής νομοθεσίας και νομολογίας, γερμανικής και ελληνικής, για την αποκρυστάλλωση της έννοιας της δημοσιότητας, αλλά και για την επιτυχή διάκριση μεταξύ των δύο βασικών κατηγοριών της δημόσιας παρουσίασης του έργου, δημόσιας εκτέλεσης και μετάδοσης. Αν αληθεύει ότι «ανωτέρα πασών των αρετών η διάκρισις εστί», αυτή μάλλον φιλοδοξεί να είναι και η συνεισφορά της παρούσας μελέτης.

I. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1. Ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα*

“Volito vivus per ora virum”

Quintus Ennius (239-169 π.Χ.)

Πολλά μπορεί να μάθει κανείς για τη φύση ενός δικαιώματος από την αναδρομή στις ιστορικές του καταβολές. Στην αναζήτηση αυτή προκαλεί έκπληξη η μάλλον εδραιωμένη αντίληψη των θεωρητικών της πνευματικής ιδιοκτησίας, ότι το δικαίωμα αυτό ανιχνεύεται για πρώτη φορά στον ευρωπαϊκό χώρο μετά το 1439 με την ανακάλυψη της τυπογραφίας, η οποία συνέβαλε στην ευρεία διάδοση των έργων του γραπτού λόγου και τη συνακόλουθη γένεση της ανάγκης προστασίας τους.¹ Η πλειοψηφία των θεωρητικών φαίνεται να συνάγει από την απουσία ρητών νομοθετικών διατάξεων προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας κατά την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, την ανυπαρξία αυτού του ίδιου του δικαιώματος του πνευματικού δημιουργού.²

Προσεκτικότερη μελέτη των διαθέσιμων πηγών μαρτυρεί εντούτοις ότι το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, και μάλιστα τόσο ως προς το ηθικό, όσο και ως προς το περιουσιακό του περιεχόμενο, ήταν γνωστό στον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Και πριν ακόμη την ανακάλυψη της τυπογραφίας, ήταν ευρύτατα διαδεδομένη η αντιγραφή του έργου από το πρωτότυπο χειρόγραφο μέχρι και σε χίλια αντίτυπα και η διάθε-

* Η συγγραφή αυτού του υποκεφαλαίου δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την πολύτιμη συνδρομή και τις υποδείξεις του συναδέλφου ΔΝ. Δημητρίου Καράμπελα, ιστορικού του δικαίου, που από τη θέση αυτή αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω.

1. Κουμάντος, Πνευματική Ιδιοκτησία, 8η έκδ., 2002, σ. 13 επ., Μαρίνος, Πνευματική Ιδιοκτησία, 2η έκδ., 2004, αρ. 45, Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, 3η έκδ., 2008, αρ. 3, von Gierke, Deutsches Privatrecht, Band 1: Allgemeiner Teil und Personenrecht, 1895, σ. 750, Sterling, World Copyright Law, 3^η έκδ., 2008, σ. 8. Αντιθ. Κοτσίρης, Δίκαιο Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Κοινωνικό Κεκτημένο, 6^η έκδ., 2011, αρ. 6-7, ο οποίος τοποθετεί την αφετηρία της ιστορικής εξέλιξης του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας στο αρχαίο εβραϊκό δίκαιο και αμέσως μετά στην αρχαία Ελλάδα και Ρώμη.

2. Kohler, Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht, 1907, σ. 29-32, Ulmer, Urheber- und Verlagsrecht, 3^η έκδ., 1980, σ. 50, Rehbinder, Urheberrecht, Ein Studienbuch, 16^η έκδ., 2010, αρ. 12, Schack, Urheber- und Urhebervertragsrecht, 5^η έκδ., 2010, αρ. 102.